

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Федулова Ірина Валентинівна

УДК 330.341.1: 664.6

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
ПІДПРИЄМСТВ ХЛІБОПЕКАРНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(харчова промисловість)

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

КИЇВ - 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті харчових технологій
Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Мостенська Тетяна Леонідівна,
декан факультету економіки і менеджменту
Національного університету харчових технологій

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Бутнік-Сіверський Олександр Борисович,
завідувач кафедри економіки, обліку та фінансів
інституту післядипломної освіти Національного
університету харчових технологій
доктор економічних наук, професор
Мендрул Олександр Гаррійович,
професор кафедри економіки підприємств
Київського національного економічного
університету ім. В.Гетьмана
доктор економічних наук, професор
Онішко Світлана Василівна,
професор кафедри фінансових ринків та
фінансових послуг Національного університету
державної податкової служби України.

Захист відбудеться «2» жовтня 2009 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.26.058.01 у Національному університеті харчових технологій за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 68.

Автореферат розіслано «21» серпня 2009 року.

Вчений секретар

Спеціалізованої вченої ради

Марченко В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Загальна тенденція розвитку ринкових економічних систем свідчить, що найбільших комерційних успіхів досягають економічні суб'єкти, які функціонують на засадах інноваційної діяльності. Ефективна діяльність, забезпечення високих темпів розвитку і підвищення рівня конкурентоспроможності продукції значною мірою визначається рівнем інноваційної активності підприємств та діапазоном інноваційної діяльності.

Необхідність інноваційного розвитку національної економіки пред'являє нові вимоги до змісту, організації, форм і методів управління інноваційним потенціалом підприємств. Переорієнтація українських підприємств на інноваційну модель розвитку повинна здійснюватись еволюційним шляхом через трансформацію всього соціально-економічного середовища.

Питання управління розвитком інноваційного потенціалу особливо актуальні для вітчизняних підприємств, на яких цей процес знаходиться на стадії формування. Невирішеність окремих теоретичних і практичних проблем в інноваційній сфері діяльності підприємств обумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Проблеми інноватики знаходять своє відображення в чисельних публікаціях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Значною мірою це обумовлено підвищенням значення інноваційної діяльності як важливого фактора забезпечення ефективності промислових підприємств в умовах ринкових відносин. Про зростаючий інтерес до проблем управління і організації інноваційних процесів свідчить значна кількість наукових публікацій на цю тему останнім часом. Серед зарубіжних дослідників цю проблему розробляли Й.Шумпетер, Г.Менш, Б.Твіс, К.Фрімен, Р.Фостер, А.Кляйнкнехт, Е.Менсфілд, М.Портер, П.Друкер, Б.Санто, Р.Уотерман.

Серед російських науковців виділимо А.Анчишкіна, В.Аньшина, С.Валдайцева, С.Глазьева, А.Горбунова, Г.Гольдштейна, Л.Гохберга, А.Дагаєва, Н.Завліна, С.Ільєнкову, Д.Львова, Ю.Морозова, Л.Оголеву, А.Тріфілову, А.Прігожина, Р.Фатхутдінова, Ю.Яковця та інших.

Серед вітчизняних науковців питаннями інноваційного розвитку займались В.Александрова, Ю.Бажал, О.Бутник-Сіверський, В.Василенко, В.Геєць, В.Грінюв, М.Данько, О.Дацій, В.Денисюк, Г.Добров, С.Ілляшенко, Н.Краснокутська, Б.Маліцький, О.Мендрул, С.Онишко, М.Пашута, І.Павленко, Л.Федулова, Д.Черваньов та інші.

Але не дивлячись на широту розкриття інноваційних проблем залишається ще коло нерозкритих питань, особливо питання всебічної оцінки інноваційного потенціалу промислового підприємства, його ефективного формування і управління з метою впровадження сучасних методів стратегічного управління і планування діяльності підприємств. Актуальною є проблеми формування і управління інноваційним потенціалом для тих промислових підприємств, які характеризуються значною кількістю факторів, що впливають на їх діяльність, зокрема, для підприємств хлібопекарної промисловості.

В теперішній час зберігається висока невизначеність при впровадженні інновацій, яка пов'язана із необхідністю виявлення методів і механізмів впливу на інноваційну активність промислових підприємств України. Це пояснюється, по-перше, наявністю значної кількості факторів, які впливають на інноваційний процес; по-друге, відсутністю єдиної інноваційної політики, яка реалізується в системі державних і регіональних законодавчих актів; по-третє, низьким рівнем достовірності та недостатністю статистичної інформації з інноваційної діяльності; по-четверте, нестабільністю економічного середовища і недостатнім досвідом топ-менеджерів і персоналу щодо розвитку в умовах інноваційної економіки. Відповідно, моделювання, управління і обґрунтування адекватних оптимальних напрямів розвитку інноваційного потенціалу промислових підприємств у нестабільному ринковому середовищі є актуальною і складною задачею.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності з планами науково-дослідних робіт Національного університету харчових технологій на тему: «Розвиток інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарської сировини» (номер державної реєстрації № 01070000477).

Мета дослідження – розроблення теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо обґрунтування напрямів розвитку інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості.

Завдання дослідження:

Визначено зміст сучасних поглядів на інноваційний потенціал промислових підприємств з позиції управління знаннями та інтелектуальним капіталом, їх місця в системі обґрунтування стратегічних напрямів його розвитку на промислових підприємствах.

Визначено систему управлінських впливів у процесі управління знаннями на підприємстві, як основні питання, які потрібно вирішувати для побудови інноваційної системи знань.

Обґрунтовано теоретичні положення розвитку та формування структури інноваційного процесу, визначено можливість його моделювання на основі теорії мультиплікатора з метою оцінки ступеня впливу витрат в різних підсистемах інноваційного процесу на результат від інноваційної діяльності.

Уточнено класифікацію видів інноваційної діяльності в системі побудованого на підприємстві інноваційного процесу.

Обґрунтовано методологічні і методичні підходи до діагностики і оцінки інноваційного потенціалу, розроблена система відповідних критеріїв та показників зазначеної методики.

Визначено сутність інноваційного клімату промислового підприємства і розроблено методику його оцінки на основі дослідження ринкової кон'юнктури з метою подальшого використання в системі обґрунтування напрямів розвитку інноваційного потенціалу підприємства, розроблена система відповідних критеріїв і показників оцінювання інноваційного клімату.

Уточнено дію синергетичних законів і закономірностей розвитку інноваційного потенціалу підприємства, як послідовний перехід від стану

рівноваги, в якому спостерігається нормальне функціонування системи з цілісною структурою, до стану сильної нерівноваги через стани слабкої і середньої нерівноваги.

Обґрунтовано синергетичну еволюційну модель розвитку інноваційного потенціалу промислового підприємства на основі циклів економічної динаміки підприємства, критичних точок інноваційного розвитку і синергетичних законів самоорганізації нерівноважних систем.

Обґрунтовано методологічні і методичні підходи до визначення і оцінки інноваційного адаптаційного потенціалу як рівня стійкості системи у окремих фазах циклу моделі інноваційного розвитку промислового підприємства.

Запропоновано алгоритм ідентифікації точок критичних станів інноваційного розвитку промислових підприємств на траєкторії їх життєвого циклу.

Запропоновано методичні підходи щодо обґрунтування стратегічних напрямів розвитку інноваційного потенціалу залежно від рівня інноваційного адаптаційного потенціалу і визначеного типу критичного стану в розрізі концепції синергетичної еволюційної моделі інноваційного розвитку промислового підприємства.

Об'єктом дисертаційного дослідження є процес управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних і прикладних аспектів та обґрунтування напрямів розвитку інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості.

Методи дисертаційного дослідження. У процесі дослідження сучасних поглядів на управління інноваційним розвитком промислових підприємств з позиції управління знаннями та інноваційним капіталом, їх місця в системі обґрунтування стратегічних напрямів інноваційного розвитку на промисловому підприємстві застосовувалися системний і аксіологічний підходи. Категоріальний апарат розроблено на основі методу узагальнення та наукової абстракції.

При дослідженні змісту, структури і еволюції розвитку інноваційних процесів використовувалися системний, аксіологічний і антропологічний підходи, методи діалектичного і комплексного дослідження об'єктів, що взаємодіють, і які дозволяють ідентифікувати, аналізувати і моделювати інноваційний процес на промисловому підприємстві.

Для аналізу проблеми розвитку ринку хліба і хлібобулочних виробів України та характеристики інноваційного розвитку підприємств харчової і хлібопекарної промисловості використовувалися економіко-статистичні методи, а саме: методи дослідження динаміки процесів, усереднення тенденцій, трендові методи, кореляційно-регресійний аналіз.

При дослідженні інноваційного потенціалу та інноваційного клімату і визначення їх місця в системі інноваційного процесу використовувалися методи аналізу і синтезу, дослідження явищ від абстрактного до конкретного і від загального до часткового. При побудові методики оцінки інноваційного

потенціалу та інноваційного клімату використовувалися економіко-статистичні та таксонометричні методи дослідження, методи інтегральних узагальнень.

При обґрунтуванні синергетичної еволюційної моделі інноваційного розвитку використовувались системний аналіз і системний підхід, поєднання історичного і логічного аналізу, життєциклічні підходи до моделювання економічних процесів, синергетичні методи самоорганізації складних систем.

Розрахунки здійснювались на персональному комп'ютері з використанням програмних пакетів Microsoft Excel for Windows.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти, що регулюють головні напрямки інноваційної, інвестиційної, фінансово-господарської діяльності підприємств України, нормативно-правові акти, рекомендаційні та статистичні матеріали Міністерства агропромислової політики та Міністерства економіки з питань інноваційного розвитку України. Основу аналітичного дослідження склали статистичні дані Державного комітету статистики з інноваційної діяльності та розвитку народного господарства України, а також статистичні матеріали промислових підприємств і дані, що отримані автором під час досліджень. У роботі використовувались рекомендації вітчизняних експертів, публікації міжнародних організацій, дані інформаційно-аналітичних бюлетенів та оглядів, монографічна і довідкова література, у тому числі зарубіжна.

Наукова новизна одержаних результатів. Результати наукового дослідження у своїй сукупності вирішують важливу науково-прикладну проблему обґрунтування напрямів інноваційного розвитку підприємств хлібопекарної промисловості.

Основні наукові результати, які мають наукову новизну, такі:

у перше:

запропоновано синергетичну еволюційну модель інноваційного розвитку підприємства з позиції законів і закономірностей синергетичного розвитку як послідовність фаз (стадій), які в своїй сукупності складають весь період еволюційного розвитку підприємства і кожна з яких характеризується своїми параметрами рівноваги і розвитку. В еволюційній моделі інноваційного розвитку розглядаються чотири фази розвитку підприємства, в кожній з яких принципово змінюються напрями розвитку, головні стратегічні зусилля, вимоги до розвитку персоналу взагалі і кожної особистості зокрема, спрямування маркетингової діяльності, вимоги до розвитку конкурентоспроможності підприємства, фінансові, інвестиційні, конкурентні та інноваційні стратегії розвитку;

запропоновано і розроблено методичні положення щодо визначення економічної сутності, формування і оцінки інноваційного адаптаційного потенціалу, який дозволить визначати рівень рівноваги (нерівноваги) розвитку, тип кризової ситуації і еволюційну фазу життєвого циклу підприємства на траєкторії інноваційного розвитку, тобто показує загальну ворожість зовнішнього середовища, яка спричиняє порушення рівноваги внутрішнього середовища і визначає його наміри щодо виходу із небажаного стану;

запропоновано алгоритм ідентифікації критичних точок розвитку інноваційного потенціалу підприємства згідно синергетичної еволюційної моделі;

удосконалено:

теоретико-методологічний підхід моделювання інноваційного процесу на основі теорії мультиплікатора за допомогою системи показників, які характеризують витрати і результати трьох послідовних фаз еволюції знання: фази виробництва нового знання – інвенціональної фази; фази комерціалізації нового знання – імітаційної фази; фази практичного використання нового знання – фази адаптації підсистем інноваційного процесу. Застосування теорії мультиплікатора для аналізу інноваційного процесу дозволяє визначити коефіцієнти, які показуватимуть як витрати на різних фазах інноваційного процесу впливають на результат від інноваційної діяльності всього процесу;

теоретичні та методичні положення визначення економічної сутності інноваційного потенціалу на промисловому підприємстві, найбільш суттєвими положеннями яких є: сукупність інноваційних можливостей і властивостей здійснення розвитку підприємства на основі інноваційної діяльності, в результаті якого поєднується внутрішній потенціал підприємства та його інноваційна активність; структура інноваційного потенціалу розглядається через ресурсну, продуктову, техніко-технологічну і організаційно-управлінську структурні компоненти; для кожної структурної компоненти визначене коло економічних показників;

методичний підхід до оцінювання інноваційного потенціалу, який базується на комплексному врахуванні всіх складових, що визначають його структуру. Проведено адаптацію запропонованої методики на підприємствах хлібопекарної галузі. Відмінністю запропонованого підходу від існуючих є інтегруючий характер взаємозв'язку інноваційного потенціалу з інноваційною активністю підприємства і здійснена адаптація запропонованої методики для подальшого використання при обґрунтуванні напрямів інноваційного розвитку підприємств хлібопекарної промисловості;

теоретико-методичний підхід до оцінювання інноваційного клімату промислового підприємства, як сукупності всіх складових, зміна властивостей яких впливає на функціонування підприємства, і чий властивості змінюють його поведінку. Методичні положення оцінки інноваційного клімату базуються на основних положеннях методу таксонометричного аналізу за визначеним набором показників-атрибутів ринкової кон'юнктури в межах окремих структурних компонент із врахуванням особливостей хлібопекарної промисловості. Відмінністю від існуючих підходів є інтегруючий характер взаємозв'язку окремих складових і адаптація методики для подальшого використання при обґрунтуванні напрямів розвитку інноваційного потенціалу;

теоретико-методологічні положення обґрунтування стратегічних напрямів розвитку інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості в залежності від рівня інноваційного адаптаційного потенціалу, типу кризової ситуації і фази життєвого циклу розвитку підприємства згідно синергетичної еволюційної моделі інноваційного розвитку;

дістали подальшого розвитку:

методологічний підхід до визначення системи управлінських впливів у процесі побудови економіки знань на підприємстві, як основні питання, які потрібно вирішувати для побудови інноваційної системи знань, які поєднують в собі не тільки технологічні, але й управлінські, економічні, психологічні аспекти;

теоретичний підхід до визначення класифікаційних ознак видів інноваційної діяльності в системі побудованого на підприємстві інноваційного процесу з коментарями щодо того, яким чином даний вид діяльності повинен знаходити своє відображення у вигляді затрат на технологічну продуктову або процесову інноваційну діяльність, які виступають основою для визначення інноваційного потенціалу;

синергетичні закони і закономірності з позиції розвитку інноваційного потенціалу підприємства згідно синергетичної еволюційної моделі інноваційного розвитку, як послідовний перехід від стану рівноваги, в якому спостерігається нормальне функціонування системи з цілісною структурою, до стану сильної нерівноваги через стани слабкої і середньої нерівноваги. Цей вплив описано через внесення енергії та ресурсів у систему, тобто інноваційний потенціал (потік ентропії - E) та інноваційний клімат (негентропія - НЕГ). Застосування цих законів виступає передумовою обґрунтування і подальшого використання категорії «інноваційний адаптаційний потенціал».

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання отриманих теоретико-методологічних висновків і рекомендацій для розробки стратегічних напрямів інноваційного розвитку на досліджуваних підприємствах хлібопекарної галузі.

Сформульовані у дисертаційній роботі результати наукових досліджень щодо оцінки інноваційного клімату, інноваційного потенціалу, інноваційного адаптаційного потенціалу, визначення типу кризової ситуації в інноваційному розвитку промислового підприємства і визначення на її основі в системі синергетичної еволюційної моделі інноваційного розвитку фази і обґрунтування притаманних їй напрямів розвитку інноваційного потенціалу знайшли відображення в діяльності на дочірніх підприємствах ВАТ «Київхліб»: «Дослідний хлібозавод» (довідка №25/678-9-8 від 12.03.2009р.), Хлібокомбінат №11 (довідка №1000-01/49 від 07.07.2009р.), Хлібокомбінат №12 (довідка №194/789-5-7 від 19.03.2009р.), Васильківський хлібозавод (довідка №111/534-10-7 від 8.04.2009р.).

Теоретико-методичні положення обґрунтування стратегічних напрямів розвитку інноваційного потенціалу на підприємствах хлібопекарної промисловості прийняті до практичного використання на ВАТ «Київхліб» (довідка №1782-01-09 від 7.04.2009р.).

Результати досліджень використані при розробці стратегії інноваційного розвитку в Об'єднанні підприємств хлібопекарної промисловості «Укрхлібпром» (довідка №67 від 22.04.2009р.).

Методики оцінки інноваційного потенціалу, інноваційного клімату і інноваційного адаптаційного потенціалу прийняті до впровадження при

підготовці нормативно-правових актів з інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості у Міністерстві аграрної політики України.

Матеріали дисертаційного дослідження прийнято до використання в навчальному процесі у викладанні курсу лекцій з дисциплін: «Інноваційний менеджмент», «Управління інноваціями», «Інноваційні стратегії», «Управління інноваційними проектами», при виконанні курсових та дипломних робіт у Національному університеті харчових технологій.

Особистий внесок здобувача. Усі відображені в дисертації висновки та положення наукової новизни одержані автором самостійно. У дисертації не були використані ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові праці. Із таких праць дисертантом були використані лише положення, які становлять його особистий внесок.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні і методичні положення, практичні результати дослідження висвітлювались автором на конференціях: Міжнародній науково-технічній конференції «Розроблення та виробництво продуктів функціонального харчування, інноваційні технології та конструювання обладнання для перероблення сільгоспсировини, культура харчування населення України» (Київ, НУХТ, 2003р.); Науково-практичній конференції «Економічний розвиток: проблеми та шляхи їх вирішення» (Київ, КНУТД, 2005р.); Міжнародній науковій конференції «Разом в Європі: маркетингові стратегії регіонального розвитку» (Тернопіль, ТІСІТ, 2005р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Організаційно-правові та фінансово-економічні проблеми адаптації підприємств АПК до ринкових умов господарювання та шляхи їх вирішення» (Київ, НУХТ, 2005р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми економіки підприємств в умовах сталого розвитку» (Київ, НУХТ, 2007р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку підприємництва» (Харків, ХНАДУ, 2007р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Управління інноваційним розвитком підприємств України в умовах світових інтеграційних процесів» (Дніпропетровськ, ПДАБА, 2007р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наукові концепції та практика реалізації стратегій інноваційного розвитку України та її регіонів» (Донецьк, ДЕГІ, 2007р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми економіки підприємств в умовах сталого розвитку» (Київ, НУХТ, 2008р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність національної економіки» (Київ, КНУ ім. Т.Шевченка, 2008р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави» (Дніпропетровськ, ПДАБА, 2008р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Реформування економіки України: стан та перспективи» (Київ, МІБО КНЕУ, 2008р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми економіки підприємств в умовах сталого розвитку» (Київ, НУХТ, 2009р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості організації менеджменту інноваційної діяльності в умовах регіону» (Тернопіль, ТДТУ ім. Івана Пулюя, 2009р.); Міжнародній конференції «The Structural Changes in Rural Areas and

Agriculture in the Selected European Countries» (Warsaw, Institute of Agricultural and Food Economics. National Research Institute, 2009).

Публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертаційного дослідження опубліковані автором самостійно у 38 роботах, зокрема статей у фахових виданнях – 26; монографії – 2.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі розкрито актуальність теми дослідження, сутність і стан проблем управління розвитком інноваційного потенціалу на промислових підприємствах, визначено мету, задачі і наукову новизну одержаних результатів, їх теоретичне і практичне значення, наведена інформація щодо впровадження та апробації результатів дослідження.

Перший розділ – «Сучасні погляди на управління інноваційним потенціалом промислових підприємств» - присвячений дослідженню розвитку сутності категорії «інноваційний потенціал» з позиції побудови економіки знань на підприємстві та на основі визначення ролі інтелектуального капіталу в процесі його формування. Розглянуто стратегічні напрями розвитку інноваційного потенціалу промислових підприємств, класифікацію інноваційних стратегій та їх місце в системі управління інноваційним потенціалом.

Інновація залежить від двох умов: інтелектуального потенціалу людини і її здатності збирати, накопичувати і переробляти зростаючі потоки інформації. Генерація знання розглядається як творення знання шляхом переробки інформації на основі загальновідомого знання. Джерелом генерації нового знання виступає інтелектуальна активність людини. Знання відтворюється в інновації, які впроваджуються у виробничий процес. Фактори виробництва утворюють систему виробничого процесу, яка може сприяти або ні інноваційній діяльності. Структура інноваційного виробництва складається з руху двох типів факторів виробництва: уречевлених та неуречевлених, які виступають основою визначення інноваційного потенціалу.

Заміна праці знаннями перетворює суспільне виробництво із матеріального в інноваційне. Інноваційне виробництво – це виробництво, в основі якого лежить використання нових знань (або нове використання знань), які відтворені у технології, ноу-хау, нових комбінаціях виробничих факторів, структурі організації і управління виробництвом, і дозволяють отримувати інтелектуальну ренту і різні переваги перед конкурентами. Таким чином, інноваційне виробництво – це характер виробничої діяльності, при якому центральна роль у виробничому процесі переміщується з механічного використання інформації до інтелектуального, творчого. Результатом інноваційного виробництва виступає матеріальний продукт і інтелектуальний капітал, тобто знання, які використовуються в організації для отримання конкурентних переваг.

Здійснений огляд наукових поглядів на визначення інтелектуального капіталу дав можливість під ним розуміти інтелектуальні ресурси, що втілені у

сукупності наукових та загальних знань працівників, їх досвіді, знаннях, вміннях і навичках, які створюють продукти інтелектуальної діяльності, що можуть належати як його власнику, так і іншим суб'єктам господарювання, та дозволяють отримувати додаткову вартість.

Інтелектуальний потенціал підприємства – це можливості, які надані інтелектуальними ресурсами в часі і просторі, які можуть бути використані для розв'язання поставленої задачі. При цьому зовсім не означає, що ці можливості будуть будь-коли реалізовані.

Рис. 1 Процес формування інноваційного потенціалу (Розроблено автором)

На рис. 1 подано процес формування інноваційного потенціалу, який показує його структурні навантаження.

Таким чином знання трансформуються в інтелектуальні ресурси (інтелектуальні активи), які, в свою чергу, трансформуються в інтелектуальний капітал. Інтелектуальний капітал разом з інтелектуальною працею і інтелектуальними продуктами виступає інтелектуальним ресурсом для наступного обороту капіталу у процесі виробництва і створює новий інтелектуальний капітал. Інноваційний потенціал виражає міру готовності до здійснення ефективної інноваційної діяльності і спрямований на впровадження у виробництво інноваційної продукції з метою задоволення потреб і отримання прибутку. Для цього використовуються інтелектуальні ресурси, які виступають як засоби виробництва. В системі оцінки інноваційного потенціалу інтелектуальні ресурси як і фізичні і фінансові активи трансформуються із вартісної оцінки в кількісну. Інтегральний критерій оцінки і розвитку інноваційного потенціалу повинен давати можливість оцінювати всі види інноваційних перетворень на підприємстві.

Враховуючи все викладене, доцільно розглядати інноваційний потенціал, як сукупність організованих у певних соціально-економічних формах інтелектуальних, фізичних, фінансових ресурсів і інноваційних продуктів, які

можуть під дією зовнішніх чинників інноваційного середовища спрямовуватись на реалізацію ефективної інноваційної і інтелектуальної діяльності і дозволяють генерувати інноваційну активність, метою якої є задоволення нових потреб суспільства шляхом комерціалізації інновацій.

Узагальненні існуючих підходів дозволило нам розглядати структуру інноваційного потенціалу через такі структурні компоненти: ресурсну; продуктову; техніко-технологічну; організаційно-управлінську.

Стратегія розвитку інноваційного потенціалу виступає частиною інноваційної стратегії, вона визначає пріоритетні напрями інноваційного розвитку і шляхи їх втілення у виробництво задля отримання додаткової вартості продукції. Напрямок розвитку інноваційного потенціалу потрібно розглядати як певний шлях або рух, що ґрунтується на реалізації інновацій з метою кількісно-якісних змін на підприємстві. Вибір напрямку розвитку інноваційного потенціалу за своєю методологічною сутністю подібний до розробки стратегії інноваційного розвитку, яка, в свою чергу, повинна базуватись на ринковій і технологічній конкурентних стратегіях.

У другому розділі – «Зміст, структура та моделювання інноваційних процесів» - розглядається економічна сутність категорій «інноваційний процес» і «інноваційна діяльність», еволюція моделей інноваційного процесу та його моделювання на основі теорії мультиплікатора.

В сучасній науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення категорій «інноваційна діяльність» і «інноваційний процес». На думку одних авторів ці поняття тотожні, а інші вважають, що вони мають різний зміст. Однак і останні не мають єдиної точки зору: одні вважають, що інноваційний процес включає інноваційну діяльність, інші навпаки. Узагальнення існуючих точок зору дозволило автору дістати наступних висновків.

Інноваційний процес – це спосіб організації комплексу взаємопов'язаних між собою напрямів наукової, технологічної, організаційної, фінансової і комерційної діяльності, який спрямований на створення і впровадження на ринку нового або удосконаленого продукту, створення нового або удосконаленого технологічного процесу, використання в практичній діяльності нової або удосконаленої організаційно-економічної форми для забезпечення прибуткової роботи підприємця, забезпечення його конкурентоздатності і досягнення визначеної мети.

Інноваційна діяльність - це види робіт, які спрямовані на практичне використання наукового, науково-технічного результату і інтелектуального потенціалу з метою отримання нової або радикально покращеної продукції, технології її виробництва і задоволення платоспроможного попиту споживачів у високоякісних товарах і послугах, удосконалення соціального обслуговування.

Еволюція систем формування різних моделей інноваційних процесів розглядається з позиції таких основних характеристик: мотиваційне забезпечення; інтелектуальні ресурси і організаційно-управлінські структурні характеристики. Логічний аналіз показав, що інноваційний процес може бути представлений у вигляді трьох послідовних фаз еволюції знання: фази

виробництва нового знання - інвенціональної фази; фази комерціалізації нового знання - імітаційної фази; фази практичного використання нового знання - фази адаптації. На фазі виробництва нового знання відбувається перетворення нового знання в економічну і управлінську категорію. Інвенціональна фаза закінчується, коли завершується трансформація знання в продукт і з'являється інтелектуальна власність на результат (шляхом отримання правових охоронних документів або їх тимчасової відсутності внаслідок низької конкуренції через новизну продукції). Фаза комерціалізації нового знання забезпечується шляхом дифузії або імітації інновації в економіку. Імітація потрібна через обмеженість можливостей щодо задоволення зростаючого попиту однієї компанії, наявності правових, адміністративних і культурних бар'єрів на шляху розповсюдження продукції, дій антимонопольного законодавства, тобто залежить від неоднорідності соціально-економічного середовища. Дифузія потреб завжди передує імітації у вигляді інформації, бар'єрів для розповсюдження якої завжди менше ніж для товарної продукції і послуг.

За трьома фазами еволюції знання було здійснено моделювання інноваційного процесу на основі теорії мультиплікатора. Кожна підсистема інноваційного процесу характеризується системою показників, які поділяються на витратні (на вході) і результативні (на виході) (табл. 1).

Таблиця 1

Систематизація показників, які характеризують витрати і результати підсистем інноваційного процесу

Підсистема	Вхід	Вихід
Підсистема виробництва нового знання (новатори)	Фінансування наукових та науково-технічних робіт; Витрати на дослідження і розробки, виконані на промислових підприємствах	Обсяг наукових та науково-технічних робіт, виконаних власними силами наукових організацій
Підсистема комерціалізації нового знання (імітатори)	Витрати підприємств на придбання нових технологій, підготовку виробництва, покупку машин і обладнання Витрати, що пов'язані з охороною прав на об'єкти промислової власності та раціоналізаторські пропозиції	Прибуток (дохід) від використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій
Підсистема практичного використання нового знання (користувачі нововведень)	Витрати на інноваційну діяльність промислових підприємств на маркетинг, рекламу і інші	Обсяг реалізованої інноваційної продукції

Обчислені значення мультиплікаторів для визначення впливу витрат окремих підсистем, а саме, створення, комерціалізації і практичного використання нового знання на обсяг реалізації інноваційної продукції, відповідно, такі: $M_1 = -6,8$; $M_2 = 5,9$; $M_3 = -3,1$. Це говорить про те, що витрати підсистеми створення нового знання і підсистеми практичного використання нового знання не здійснюють позитивного впливу на результат інноваційного процесу, а саме, на обсяг реалізації інноваційної продукції. Витрати підсистем створення і практичного використання нового знання використовуються неефективно і потребують більш серйозного обґрунтування їх величин і напрямів вкладень. Витрати на комерціалізацію нового знання позитивно впливають на обсяг реалізації інноваційної продукції, а саме їх зростання на 1

гривню визиває зростання обсягу інноваційної реалізованої продукції на 5,9 грн. Така віддача свідчить про те, що на сьогоднішній момент в Україні підсистема комерціалізації нового знання працює ефективно.

У третьому розділі «Сучасний стан інноваційної діяльності підприємств харчової та хлібопекарної промисловості» - було проведене дослідження сучасного стану та результативності інноваційної діяльності харчової і хлібопекарної промисловості і факторне прогнозування витрат на інновації у харчовій промисловості.

Рівень інноваційної активності підприємств харчової промисловості можна охарактеризувати як низький і такий, що має тенденцію до зниження. Так, кількість підприємств, що впроваджують інновації, і тих, що здійснювали інноваційну діяльність, – за 1998-2007 роки зменшилася удвічі. Така ж тенденція характерна і для підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію. Обсяг реалізованої інноваційної продукції у харчовій промисловості за 2000-2007 роки зріс майже у 2,5 рази, але склав у 2007 р. всього 5,3% від загального обсягу реалізованої промислової продукції і 11,3% до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції промисловості. Такі обсяги не свідчать про інноваційну активність галузі.

З метою аналізу результативності інноваційної діяльності харчової промисловості і визначення її місця в економічному розвитку промисловості нами було проведено аналіз динаміки індикаторів інноваційної активності підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка індикаторів інноваційної активності підприємств харчової промисловості

Показники	Роки							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Питома вага реалізованої інноваційної продукції ¹ харчової промисловості за межі України в загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції харчової промисловості ¹ , %	-	6,4	9,5	18,4	12,4	18,0	12,8	10,4
Питома вага реалізованої інноваційної продукції ¹ промисловості за межі України в загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції промисловості ¹ , %	24,90	30,50	35,10	37,10	42,50	50,00	41,4	36,5
Витрати на інноваційну діяльність харчової промисловості у % до обсягу реалізованої промислової продукції	0,35	0,32	0,53	0,25	0,21	0,27	0,18	0,29
Витрати на інноваційну діяльність харчової промисловості у % до обсягу реалізованої інноваційної продукції у харчовій промисловості	24,52	14,06	23,92	34,10	25,15	28,72	21,59	38,29
Витрати на інноваційну діяльність у % до обсягу реалізованої інноваційної продукції всієї промисловості ¹	14,49	19,10	23,94	23,75	24,14	23,01	19,94	27,04
Обсяг реалізованої інноваційної продукції ¹ харчової промисловості у % від ВВП	1,08	1,70	1,77	0,62	0,80	0,85	0,70	0,77
Коефіцієнт використання витрат на інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості	4,08	7,11	4,18	2,93	3,98	3,48	4,63	2,61
Коефіцієнт використання витрат на інноваційну діяльність підприємств промисловості	6,90	5,24	4,18	4,21	4,14	4,35	5,02	3,70

¹ До 2003 р. – відвантажена інноваційна продукція.

Загальні результати аналізу свідчать про низький внесок інноваційної складової у розвиток національної економіки як в цілому по промисловості, так і по харчовій промисловості зокрема. Це відбувається не тільки через нестачу відповідних обсягів фінансування, але й через недостатню державну підтримку інноваційної діяльності, зокрема освіти, науки, досліджень і розробок; невирішеність багатьох питань у патентно-ліцензійній сфері; недосконалість механізмів економічної моральної мотивації винахідництва; відсутність належної законодавчої та інституційної бази розвитку інноваційного підприємництва.

Проведений факторний аналіз витрат на інновації дозволив виявити чутливість окремих факторів до загальної суми витрат на інноваційну діяльність. Зміни загальної суми витрат на інноваційну діяльність показали такий рівень чутливості при зростанні відповідного фактору на 1%: швидкість зміни витрат на дослідження і розробки – 0,6%; швидкість зміни витрат на придбання нових технологій – 0,06%; швидкість зміни витрат на виробниче проектування – 1,08%; швидкість зміни витрат на придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів – 0,96%; швидкість зміни витрат на маркетинг і рекламу – 0,88%; швидкість зміни інших витрат – 0,21%; питома вага витрат на створення і придбання нового знання – 1,31%; витрати на придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів – 1,73%; витрати на маркетинг і рекламу – 2,43%.

Аналіз інноваційної діяльності підприємств хлібопекарної галузі дозволив сформулювати такі основні висновки: в інноваційній діяльності у 2007 році приймала участь 16,6% інноваційно-активних підприємств хлібопекарної промисловості; обсяг реалізованої інноваційної продукції галузі постійно знижується при відсутності інноваційних змін; питома вага інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції хлібопекарної галузі становила у 2007 році 3,1%; в структурі інноваційної продукції у 2007 році – продукція, що є новою для ринку склала – 56,7% загального обсягу продукції, але її обсяг незначний і має тенденцію до зниження; невеликі за обсягом витрати на інноваційну діяльність спрямовані в основному на придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів, що не забезпечує інноваційне відтворення в галузі; майже відсутні витрати на придбання нових технологій і дослідження і розробки; основні проблеми, які гальмують інноваційну діяльність в галузі стосуються нестачі фінансових ресурсів на підприємствах; основні результати інноваційної діяльності, на які спрямовують свої зусилля підприємства, це розширення асортименту продукції; збереження і розширення традиційних ринків збуту; забезпечення відповідності сучасним правилам і стандартам.

За таких умов неможливий інноваційний розвиток підприємств хлібопекарної промисловості і проблема не стільки у відсутності фінансування, скільки у відсутності стимулів до розвитку галузевої науково-технічної діяльності. Для аналізу масштабів загального вкладу результатів інноваційної діяльності хлібопекарної промисловості у національну економіку розглянуто її індикатори інноваційної активності (табл. 3).

Динаміка індикаторів інноваційної активності хлібопекарної промисловості

Витрати на інноваційну діяльність	Роки							
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Хлібопекарної галузі до обсягу реалізованої промислової продукції хлібопекарної галузі, %	0,53	0,17	0,82	0,41	0,2	0,65	0,91	0,94
Харчової промисловості до обсягу реалізованої промислової продукції харчової промисловості, %	0,98	0,85	2,14	1,09	0,96	1,32	1,19	2,03
Промисловості в цілому до обсягу реалізованої промислової продукції промисловості, %	1,36	1,30	1,68	1,33	1,40	1,50	1,34	1,81
У %% до обсягу реалізованої інноваційної продукції в хлібопекарній галузі	11,3	3,3	11,0	30,1	25,4	33,3	35,1	30,6
У %% до обсягу реалізованої інноваційної продукції у харчовій промисловості	24,5	14,1	24,0	34,1	25,2	28,7	21,6	38,3
У %% до обсягу реалізованої інноваційної продукції промисловості України	14,5	19,1	23,9	23,8	24,1	23,0	19,9	27,0
Коефіцієнт використання витрат на інноваційну діяльність в хлібопекарній галузі	8,8	30,0	9,1	3,3	3,9	3,0	2,9	3,3

[Розраховано за даними Держкомстату України]

Хлібопекарна галузь характеризується як традиційна із тривалими життєвими циклами продукції, а це потребує спрямування основних зусиль на створення продуктових інновацій, які в свою чергу в подальшому призведуть до процесових інновацій на найбільш високому рівні техніко-технологічного розвитку підприємств.

У четвертому розділі «Теоретико-методологічні засади оцінювання інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості» - розглядаються основні питання оцінювання інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості.

Зроблений огляд теоретичних підходів дав можливість визначити, що інноваційна активність визначає внутрішні якісні суб'єктивні можливості проводити інноваційну діяльність, рівень інтенсивності інноваційних процесів на виробництві, ступінь залежності продукту або підприємства від інноваційної діяльності. Це робить можливим приводити оцінку інноваційного потенціалу за допомогою показників інноваційної активності.

Розглянуті існуючі методичні положення оцінки інноваційного потенціалу, які базуються на комплексному підході до оцінки всіх складових, які визначають його структуру, дозволили побудувати авторську методику. Перевагами запропонованої методики є: комплексний підхід до оцінки всіх складових, які визначають структуру інноваційного потенціалу; врахування коефіцієнтів вагомості окремих систем і підсистем структури інноваційного потенціалу, які розраховуються не на основі експертних опитувань, а на основі ентропії окремих значень показників, що дозволяє нам уникнути суб'єктивізму в системі оцінок; використання даних публічної і статистичної звітності підприємств; використання стандартних комп'ютерних програм; порівняння показників оцінки із аналогічними середньогалузовими.

За запропонованою методикою було проведено дослідження інноваційного потенціалу на підприємствах хлібопекарної промисловості (табл. 4).

Таблиця 4

Загальний інноваційний потенціал на досліджуваних підприємствах

Роки	Найменування підприємства						
	X/з №11	X/з №12	X/з №10	Дослідний хлібозавод	X/з №2	БКК	Василь-ківський хлібозавод
2003	0,64	0,55	0,60	0,53	0,55	0,48	0,35
2004	0,54	0,57	0,44	0,55	0,55	0,52	0,44
2005	0,54	0,46	0,56	0,57	0,55	0,50	0,39
2006	0,56	0,49	0,50	0,55	0,45	0,57	0,45
2007	0,57	0,58	0,55	0,54	0,52	0,64	0,45
Середньорічний рівень за 2003-2007 роки	0,57	0,53	0,53	0,55	0,52	0,54	0,42
Середньорічний коефіцієнт зміни за 2003-2007 роки	0,97	1,02	0,98	1,00	0,99	1,08	1,06

Також було проведене дослідження інноваційного потенціалу на підприємствах по окремих його структурних компонентах, яке виступає основою для обґрунтування напрямів інноваційного розвитку досліджуваних підприємств.

У п'ятому розділі – «Сутність та оцінювання інноваційного клімату підприємств хлібопекарної промисловості» - було проведене дослідження сутності категорії «інноваційний клімат», аналіз існуючих методик оцінки інноваційного клімату, на основі яких запропонована авторська методика його оцінки.

В дослідженні інноваційний клімат розглядається як сукупність всіх складових, зміна властивостей яких впливає на функціонування підприємства і чий властивості змінюють його поведінку, - це ступінь протидії або сприяння інноваційному розвитку. Він проявляється через вплив на інноваційний потенціал, тобто через інноваційне сприйняття.

З точки зору інтенсивності взаємодії в оточенні ділової організації, інноваційний клімат умовно поділяють на локальний (мікрорівень) і на макрорівень. Для підприємства складовими локального інноваційного клімату виступають галузь і регіон. Локальний інноваційний клімат, згідно цілей дослідження, потрібно досліджувати з точки зору тих можливостей, які він надає підприємству для проведення успішної інноваційної діяльності і подолання тих бар'єрів, які перешкоджають їй.

Пропонується розглядати локальне інноваційне середовище на основі факторів ринкової кон'юнктури, які структуруються в три компоненти: інтереси і уподобання споживачів; рівень розвитку ринків; конкуренція і баланс конкурентних сил. При оцінці інноваційного клімату на макрорівні потрібно виходити із того, що вплив структурних компонент на вибір напряму інноваційного розвитку підприємства повинен бути однаковим для всіх підприємств. В роботі запропоновано систематизацію атрибутів-показників інноваційного клімату на мікро- і макрорівні.

Запропоновані методичні положення оцінки інноваційного клімату базуються на основних положеннях таксонометричного аналізу за визначеним набором показників-атрибутів ринкової кон'юнктури в межах окремих структурних компонент. Відмінністю від існуючих підходів є інтегруючий

характер взаємозв'язку окремих складових і адаптація методики для подальшого використання в методиці обґрунтування напрямів розвитку інноваційного потенціалу підприємств. В якості оцінки інноваційного клімату на макрорівні пропонується використовувати аналіз загального рівня економічної свободи за методикою The Heritage Foundation.

Для аналізу локального інноваційного клімату було проведено аналіз розвитку ринку хліба і хлібобулочних виробів і інноваційного розвитку хлібопекарної галузі. В процесі аналізу розвитку ринку хліба і хлібобулочних виробів були визначені такі основні проблеми: державне регулювання цін на хліб, яке призводить до падіння рентабельності продукції; висока конкуренція на ринку, яка передбачає значних зусиль в напрямку диверсифікації продуктового ряду і впровадження нової продукції на ринку; залежність рентабельності виробництва продукції галузі від валового збору зернових культур, виробництва борошна і цін на них, які, в свою чергу, останнім часом поступово зростають; для зарубіжних інвесторів український ринок хліба не привабливий; для оновлення обладнання потребуються значні інвестиції, а власних коштів підприємствам хлібопекарної промисловості за існуючого рівня рентабельності не вистачає для адекватного відтворення виробництва; існує потреба в державних заходах щодо здешевлення середньострокових і довгострокових кредитів для технічного оновлення галузі; низькі бар'єри входу в галузь для дрібних підприємств створюють більш жорстку конкуренцію для промислових виробників хлібної продукції.

Результати аналізу локального інноваційного клімату підприємств хлібопекарної галузі показано в табл. 5.

Таблица 5

Локальний інноваційний клімат підприємств хлібопекарної галузі

[illegible]

Оцінка інноваційного клімату на макрорівні згідно досліджень The Heritage Foundation свідчить про те, що Україна відноситься до «здебільшого невеликих» країн. Найнижчі значення компонентів в Україні – це монетарна політика, державні втручання, право власності, регулювання і тіньовий ринок. Найвищі значення мають торговельна політика і ціна та зарплата.

Загальна тенденція розвитку інноваційного клімату для підприємств хлібопекарської галузі свідчить про те, що з 2001 до 2005 року відбувалося зростання цього показника, а у 2006-2007 роках – падіння (табл. 6).

Таблиця 6

Загальна інтегральна оцінка інноваційного клімату за 2000-2007 роки

Рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Оцінка інноваційного клімату на макрорівні	0,4781	0,4853	0,4824	0,5109	0,5369	0,5607	0,5458	0,5163
Оцінка локального інноваційного клімату на мікрорівні	0,3358	0,2424	0,2426	0,3713	0,3281	0,3618	0,3429	0,21389
Інтегральна оцінка інноваційного клімату	0,3643	0,2910	0,2906	0,3992	0,3699	0,4015	0,3835	0,2744

Всі значення інтегральної оцінки інноваційного клімату за весь період дослідження свідчать про його середній рівень.

У шостому розділі – «Синергетична еволюційна модель інноваційного розвитку промислових підприємств» - були розглянуті теоретичні положення щодо обґрунтування синергетичної еволюційної моделі інноваційного розвитку підприємства. Була запропонована категорія «інноваційний адаптаційний потенціал» та визначена її економічна сутність. У контексті життєвого циклу підприємства було запропоновано методику визначення критичних точок розвитку інноваційного потенціалу.

В еволюційній моделі інноваційного розвитку нами розглядаються чотири фази розвитку підприємства. Кожна фаза включає періоди-інтервали, що повторюються. Висота фази залежить від менеджменту підприємства. Перша фаза моделі пов'язана із зародженням (створенням) підприємства. Найбільш ймовірною умовою створення нового підприємства є ідея. Така ідея може бути технічною, організаційною, фінансовою, пов'язаною із обслуговуванням або розвитком підприємства. Основним фактором становлення на першій фазі є підбір персоналу і формування команди. Друга фаза – це продуктова диверсифікація. Тобто підприємство може розглядати лише ті ідеї, які забезпечують процес диверсифікації. Саме на цій фазі освоюються більшість товарів і послуг, які забезпечують виживання і захоплення відповідного ринкового сегменту. Третя фаза передбачає освоєння технологічного потенціалу, тобто формування технологічного укладу, носієм якого виступає підприємство. Основою розвитку даної фази є «байдужість до технології», тобто властивість підприємства здійснювати випуск продукції за будь-якою з існуючих технологій і також поступове покращання його існуючих технологічних можливостей. Четверта фаза завершує розвиток підприємства як однорідної структури з точки зору організації і фінансів. Стратегічна ціль на четвертій фазі – формування міні-економіки, тобто системи, яка має властивість підтримувати розвиток інновацій, використовуючи закони ринку і захищаючи інноваційне підприємництво від нього.

В табл. 7 подані основні характеристики кожної фази в межах циклу розвитку підприємства. Кожна фаза характеризується своїм напрямом інноваційного розвитку.

Таблиця 7

Характеристики фаз розвитку підприємства в синергетичній еволюційній моделі інноваційного розвитку

Фази розвитку підприємства	Стадії в межах кожної фази:			
	Зародження	Розвиток, зростання	Обмеження зростання, стабілізація	Скорочення
Перша фаза – створення і впровадження інноваційної ідеї	Формування ідеї створення підприємства, підбір персоналу і формування команди	Екстенсивний розвиток, збільшення обсягів виробництва, продаж, послуг	Закріплення позицій на ринку, підбір персоналу за спеціальними вимогами	Зростання витрат, падіння ефективності, функціонування на рівні середньогалузевої рентабельності
Друга фаза – дифузія інновації	Формування ідеї диверсифікації продуктового портфелю на підприємстві	Збільшення випуску нових товарів, послуг	Обмеження власних ресурсів і конкуренція на даних сегментах ринку	Посилення конкуренції, припинення виробництва збиткових або потенційно збиткових продуктів
Третя фаза – організаційно-технологічні інновації	Формування ідеї організації виробництва	Освоєння технологічного потенціалу підприємства	Падіння ефективності існуючого способу виробництва продукції	Фізичне і моральне старіння обладнання визиває потребу технологічного заміщення
Четверта фаза – організаційно-управлінські інновації	Формування нової спрямованості інноваційної діяльності	Формування організаційної системи яка в змозі підтримувати розвиток інновацій на підприємстві, реінжиніринг	Збільшення затрат, які пов'язані із складністю організації інноваційної діяльності	Вичерпання організаційних можливостей підприємства, пошук нових сфер ефективного розвитку

У відповідності до теорії самоорганізації систем основною синергетичною закономірністю розвитку систем є послідовний їх перехід від стану організації до стану самоорганізації, який здійснюється в результаті складного і непередбачуваного впливу зовнішнього середовища на систему за умов її відкритості. Цей вплив супроводжується внесенням енергії і ресурсів у систему і називається «потокотом ентропії» (негентропія - НЕГ). Її перероблення всередині системи пов'язане з «виробництвом ентропії» (Е).

Зі збільшенням відкритості системи збільшується негентропія. Якщо зовнішні впливи ресурсного, енергетичного, інформаційного характеру на об'єкт слабкі або об'єкт має такі адаптаційні можливості за рахунок своїх ресурсів, які повністю перероблюють результати цих впливів і повертають систему у вихідний стан, то спостерігається відношення $НЕГ/Е \ll 1$. В цьому випадку система знаходиться в стабільному стані. Зниження адаптаційних властивостей системи в часі або збільшення негентропії призводить до збільшення відношення НЕГ/Е до значення $НЕГ/Е < 1$ ($НЕГ/Е \sim 0,1-0,5$), що переводить об'єкт в стан середньої рівноваги. Коли адаптаційний потенціал

повністю вичерпується системою або зовнішній вплив за своєю величиною і інтенсивністю виходять за межі адаптації, відношення $HEG/E \sim 1$ і система переходить у стан сильної нерівноваги, при якому позитивне «виробництво ентропії» компенсується від'ємним «потокм ентропії». Можливість втрати стійкого стану, за визначених умов, коли HEG/E в силу тих чи інших випадковостей стане більше одиниці, призводить до біфуркації цілісної структури системи. З цього моменту починається самоорганізація і самореконструювання функціональної структури системи. Але висока чутливість системи перед біфуркацією до флуктуацій може призвести не тільки до збільшення $HEG/E > 1$, Але й до зниження, коли $HEG/E < 1$. В цьому випадку система може повернутись до одного з станів, що розглядались раніше, але із прагненням і тенденцією наступного розвитку в сторону самоорганізації.

Проведене дослідження доводить правомірність введення в методику визначення типу кризи інноваційного розвитку характеристики «інноваційний адаптаційний потенціал», як відношення інноваційного клімату, як негентропійного фактору (HEG), до інноваційного потенціалу, як ентропійного фактору (E):

$$A_{ij} = \frac{HEG_j}{E_i}, \quad (1)$$

де HEG_j – j-та структурна компонента системи оцінки інноваційного клімату; E_i – i-та структурна компонента системи оцінки інноваційного потенціалу.

Інноваційний адаптаційний потенціал – це категорія для визначення ступеня ворожості інноваційного клімату (зовнішнього середовища) по відношенню до інноваційного потенціалу підприємства. Інноваційний потенціал і інноваційний клімат лінійно визначають інноваційний адаптаційний потенціал і виступають лінійними функціями до переходу підприємства у фазу кризи. Таким чином, адекватну комбінаторику відображень точок траєкторії інноваційного розвитку підприємства можна представити у вигляді двохмірної матриці (табл. 8).

Для визначення слабких місць на підприємстві, його адаптаційних можливостей і проблем розвитку запропоновано алгоритм визначення критичних точок розвитку інноваційного потенціалу підприємств (рис. 2).

Таблиця 8

Комбінаторика відображень точок траєкторії інноваційного розвитку

Інноваційний клімат (HEG)	Інноваційний потенціал (E)			
	0-0,24 (для розрахунку використовується граничне значення 0,24)	0,24-0,48 (для розрахунку використовується граничне значення 0,48)	0,48-0,7 (для розрахунку використовується граничне значення 0,7)	0,7-1 (для розрахунку використовується граничне значення 1)
1	2	3	4	5
0-0,24 (для розрахунку використовується значення 0,24)	$HEG/E \sim 1$ середня нерівновага	$HEG/E < 1$ слабка нерівновага	$HEG/E < 1$ слабка нерівновага	$HEG/E < 1$ слабка нерівновага

1	2	3	4	5
0,24-0,48 (для розрахунку використовується значення 0,48)	НЕГ/Е>1 післябіфуркаційна сильна нерівновага	НЕГ/Е~1 середня нерівновага	НЕГ/ЕГ<1 слабка нерівновага	НЕГ/ЕГ<1 слабка нерівновага
0,48-0,7 (для розрахунку використовується значення 0,7)	НЕГ/Е>1 післябіфуркаційна сильна нерівновага	НЕГ/Е>1 післябіфуркаційна сильна нерівновага	НЕГ/Е~1 середня нерівновага	НЕГ/ЕГ<1 слабка нерівновага
0,7-1 (для розрахунку використовується значення 1)	НЕГ/Е>1 післябіфуркаційна сильна нерівновага	НЕГ/Е>1 післябіфуркаційна сильна нерівновага	НЕГ/Е>1 післябіфуркаційна сильна нерівновага	НЕГ/Е~1 середня нерівновага

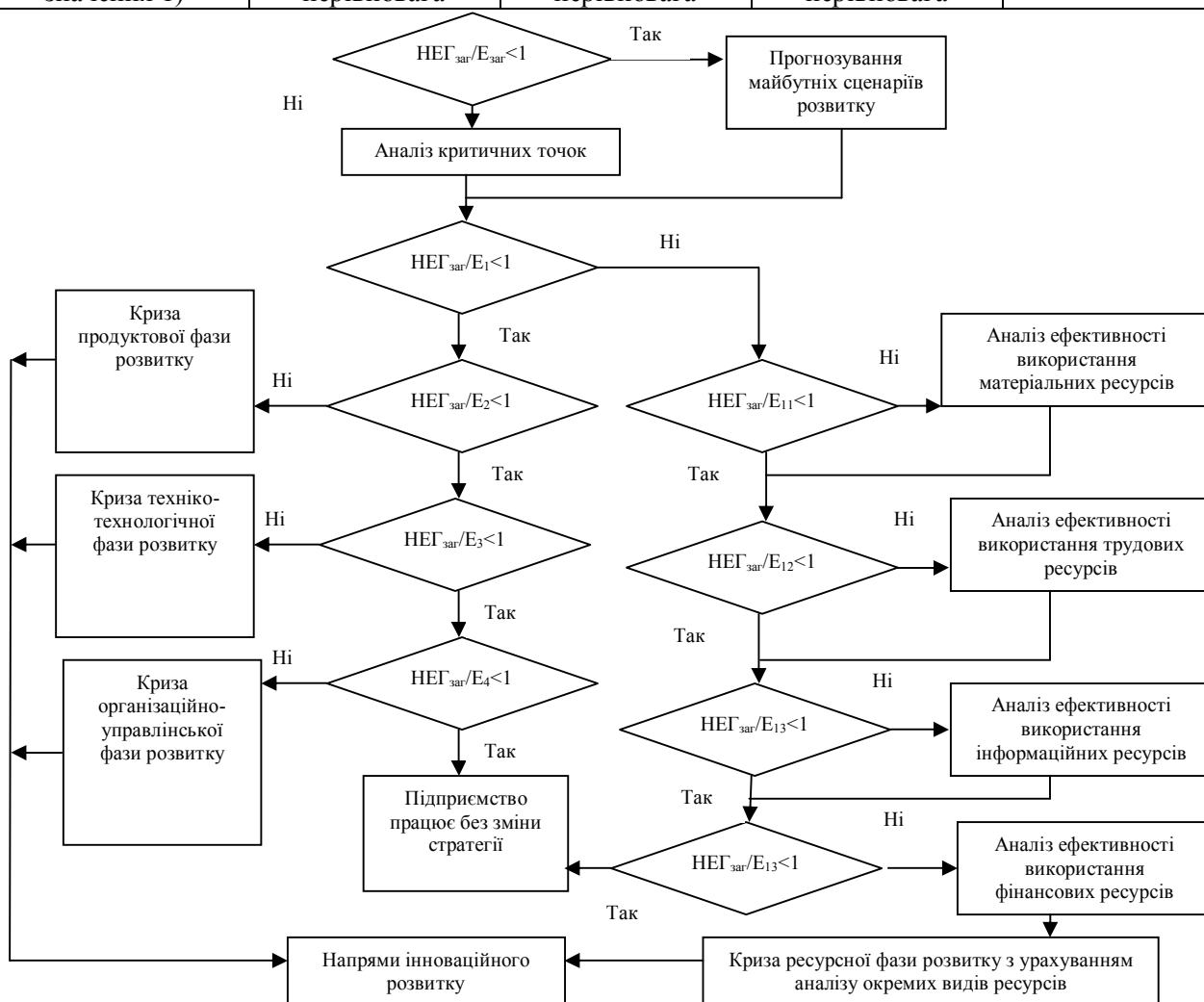

Рис. 2 Алгоритм визначення критичних точок розвитку інноваційного потенціалу на промисловому підприємстві згідно синергетичної еволюційної моделі

В свою чергу, кожна з критичних точок визначає необхідність розроблення відповідної стратегії. Це дозволить спрямовувати зусилля підприємства на конкретних напрямках розвитку і визначити їх пріоритетність.

У цьому розділі – «Розвиток інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості» - проведена оцінка інноваційного

адаптаційного потенціалу на підприємствах хлібопекарної промисловості за якою відбулося обґрунтування стратегії інноваційного розвитку.

Рухаючись послідовно згідно фаз синергетичної моделі інноваційного розвитку, підприємство має можливості ефективно використати свій інноваційний потенціал і можливості, що надає інноваційний клімат.

На семи підприємствах хлібопекарної галузі на основі отриманих оцінок інноваційного потенціалу і інноваційного клімату було проведено дослідження інноваційного адаптаційного потенціалу (табл. 9). Інтегральні значення інноваційного адаптаційного потенціалу свідчать про те, що ознаки загального порушення рівноваги існували на Васильківському хлібозаводі у 2003 році, Хлібозаводі №10 і Васильківському хлібозаводі у 2004 році, Хлібозаводі №12 і Васильківському хлібозаводі у 2005 році, а у 2006 – на Хлібозаводі №2 і Васильківському хлібозаводі. Подальші дослідження інноваційного адаптаційного потенціалу згідно окремих компонентів інноваційного потенціалу і інноваційного клімату дозволили нам ідентифікувати тип кризи інноваційного розвитку і виявити основні проблеми, які виникають в зв'язку з цим.

Таблиця 9

Інтегральні значення інноваційного адаптаційного потенціалу підприємства $HEG_{\text{заг}}/E_{\text{заг}}$

$HEG_{\text{заг}}/E_{\text{заг}}$	X/з №11	X/з №12	X/з №10	Дослідний хлібозавод	X/з №2	БКК	Васильківський хлібозавод
2003	0,686	0,686	0,686	0,686	0,686	0,686	1,000
2004	0,686	0,686	1,000	0,686	0,686	0,686	1,000
2005	0,686	1,000	0,686	0,686	0,686	0,686	1,000
2006	0,686	0,686	0,686	0,686	1,000	0,686	1,000
2007	0,343	0,343	0,343	0,343	0,343	0,343	0,500

В табл. 10 показані основні напрями інноваційного розвитку промислових підприємств у відповідності із типом кризи інноваційного розвитку, яка визначається за алгоритмом визначення типу кризи інноваційного розвитку підприємства.

Таблиця 10

Обґрунтування напрямів розвитку інноваційного потенціалу підприємства

Тип кризи інноваційного розвитку підприємства	Ознаки кризи за інноваційним адаптаційним потенціалом	Напрямок розвитку інноваційного потенціалу
1	2	3
1. Криза ресурсної фази розвитку з урахуванням аналізу окремих ресурсів	$HEG_{\text{заг}}/E_1 > 1$	Розвиток ресурсної компоненти відбувається окремо за кожною її складовою:
В тому числі:		
Криза використання матеріальних ресурсів	$HEG_{\text{заг}}/E_{11} > 1$	Розвиток ресурсної складової в напрямку економії сировини і матеріалів і найкращого їх використання на підприємстві або пошук нових видів сировини і матеріалів
Криза використання трудових ресурсів	$HEG_{\text{заг}}/E_{11} < 1$ $HEG_{\text{заг}}/E_{12} > 1$	Розвиток ресурсної складової в напрямку економії трудових ресурсів і найкращого їх використання на підприємстві, підвищення кваліфікації працівників

1	2	3
Криза використання інформаційних ресурсів	$HEG_{\text{заг}}/E_{11} < 1$ $HEG_{\text{заг}}/E_{12} < 1$ $HEG_{\text{заг}}/E_{13} > 1$	Розвиток ресурсної складової в напрямку економії інформаційних ресурсів і найкращого їх використання на підприємстві, пошук нових шляхів забезпечення підприємства необхідними інформаційними ресурсами
Криза використання фінансових ресурсів	$HEG_{\text{заг}}/E_{11} < 1$ $HEG_{\text{заг}}/E_{12} < 1$ $HEG_{\text{заг}}/E_{13} < 1$ $HEG_{\text{заг}}/E_{13} > 1$	Розвиток ресурсної складової в напрямку забезпечення підприємству оптимальної ефективності (прибутковості), забезпечення фінансовими ресурсами і найкращого їх використання, забезпечення оборотними коштами
2. Криза продуктового циклу розвитку	$HEG_{\text{заг}}/E_1 < 1$ $HEG_{\text{заг}}/E_2 > 1$	Диверсифікація продукції, пошук нових можливостей задоволення потреб споживачів, впровадження у виробництво нових видів продукції
3. Криза техніко-технологічної фази розвитку	$HEG_{\text{заг}}/E_1 < 1$ $HEG_{\text{заг}}/E_2 < 1$ $HEG_{\text{заг}}/E_3 > 1$	Пошук шляхів підвищення техніко-технологічного рівня, можливостей подальшого зростання продуктивності праці
4. Криза організаційно-управлінської фази розвитку	$HEG_{\text{заг}}/E_1 < 1$ $HEG_{\text{заг}}/E_2 < 1$ $HEG_{\text{заг}}/E_3 < 1$ $HEG_{\text{заг}}/E_4 > 1$	Пошук шляхів підвищення якості організації і управління, впровадження нових методів і функцій організації і управління на підприємстві

Виявлення характеру і виду кризи дозволяє виявити на якій фазі інноваційного розвитку знаходиться підприємство і обрати адекватний напрям інноваційного розвитку. Вибір найбільш ефективного напрямку інноваційного розвитку еволюційно визначає пріоритети інноваційного розвитку підприємства, що дозволить зосередити свої зусилля на відповідних ключових елементах даного напрямку. Рухаючись послідовно згідно фаз синергетичної еволюційної моделі інноваційного розвитку, підприємство має можливості ефективно використати свій інноваційний потенціал і можливості, що надає інноваційний клімат.

Ресурсний тип кризи був виявлений на Хлібозаводі №2; Булочно-кондитерському комбінаті; Васильківському хлібозаводі, він притаманний тим підприємствам, які знаходяться на першій фазі інноваційного розвитку підприємства. Напрями інноваційного розвитку притаманні підприємствам на цій фазі розвитку такі: розширення меж ринку, охоплення нових його сегментів, вихід на нові регіони, найбільш раніше закріплення на ринку і швидке створення нової інновації з метою балансування в умовах неминучого затоварювання попередньою інновацією і досягнення найкращої ефективності використання ресурсів. Рекомендовано конкурентну стратегію - стратегію лідерства за витратами. А особливістю цієї конкурентної стратегії у хлібопекарній галузі є збільшення обсягів продаж. Це інновація визначення ринку або його окремого сегменту, а саме розробка нових пропозицій, які оточують існуючий продукт або послугу. Визначення ринку відображує вигоду, яку підприємство може отримати від існуючих взаємовідносин із споживачами запропонував їм додаткові продукти і послуги, які підтримують існуючі пропозиції або пошук зовсім нових ринкових сегментів для існуючих пропозицій. Для цього потрібно розуміти ситуації, з якими стикаються споживачі при використанні даного продукту або послуги, і проводити пошук шляхів підвищення ефективності виробництва а також задоволення суміжних потреб, які не охоплені існуючим набором продукції, що випускається.

Продуктовий тип кризи був виявлений на Хлібозаводі №11, він притаманний тим підприємствам, які знаходяться на другій фазі інноваційного розвитку підприємства. Напрями інноваційного розвитку притаманні підприємствам на цій фазі розвитку такі: покращання, які будуються на існуючій технології, продуктах або послугах, ринковій стратегії, пошук шляхів підвищення техніко-технологічного рівня, можливостей подальшого зростання продуктивності праці, модернізація або модифікація техніки і технології. Рекомендовано конкурентну стратегію - стратегію оптимальних витрат. А особливістю цієї конкурентної стратегії у хлібопекарній галузі є стратегія зниження витрат; оптимізації ланцюга цінностей; скорочення кількості товарних груп і моделей товарів; оптимізації ланцюга цінностей; скорочення кількості товарних груп і моделей товарів. Якщо диференціація пропозиції можлива, тоді її метою буде створення пропозиції з найбільш низькими витратами на одиницю продуктивності, а не на одиницю продукції – це зможе принести велику цінність для споживача, яку конкуренти не зможуть відтворити. Форма диференціації пропозиції повинна акцентувати увагу споживачів на цінності пропозиції, а не на ціні.

Техніко-технологічний тип кризи не був виявлений на досліджуваних підприємствах, він притаманний тим підприємствам, які знаходяться на третій фазі інноваційного розвитку підприємства. Якщо можливості для диференціації пропозицій обмежені, то можна добитися диференціації процесу. Інновація процесу часто призводить до інновації моделі бізнесу – тобто підприємства розуміє, що воно може працювати по-іншому завдяки зниженню термінів розробки, витрат або покращення якості процесу. Інновації процесу відрізняються тим, що отримані в результаті їх здійснення конкурентні переваги зберігаються довше. Конкуренти часто копіюють зв'язані інновації продуктів або послуг, але дуже повільно повторюють інновації процесів. Інновація процесу дуже важлива стратегія зростання по відношенню темпів зростання прибутку і цінності. Витрати і ризик на створення інновації-процесу нижчі, вона швидко може приносити прибуток.

Організаційно-управлінський тип кризи був виявлений на Хлібозаводі №12; №10 і Дослідному хлібозаводі, він притаманний тим підприємствам, які знаходяться на четвертій фазі інноваційного розвитку підприємства. Напрями інноваційного розвитку притаманні підприємствам на цій фазі розвитку такі: пошук шляхів підвищення якості організації і управління, впровадження нових методів і функцій організації і управління на підприємстві, впровадження нових методів організації виробництва, маркетингу, системи управління, нових фінансових інструментів, нових форм активізації персоналу (стимулювання творчої діяльності, використання нових знань, поліпшення умов безпеки праці, охорони здоров'я тощо). Рекомендовано конкурентну стратегію - сфокусовану стратегію на базі низьких витрат і широкої диверсифікації. А особливістю цієї конкурентної стратегії у хлібопекарній галузі є стратегії зливання і поглинання; виходу на міжнародний ринок; удосконалення або створення нових конкурентних можливостей. Якщо можливості для диференціації пропозицій і

процесу обмежені, то можна добитися покращання процесу виробництва і реалізації продукції за рахунок удосконалення системи організації і управління.

Формування концепції управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості дасть змогу покращити їх фінансові і ринкові показники діяльності та забезпечити конкурентоспроможність.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження дозволили зробити висновки та сформулювати пропозиції теоретичного, методичного і практичного спрямування щодо розв'язання наукової проблеми управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості.

1. Вивчення існуючих точок зору дало можливість автору запропонувати визначення інноваційного потенціалу через категорію «інтелектуальний потенціал». Основою для визначення інтелектуального потенціалу виступає інтелектуальний капітал, який розглядається як інтелектуальні ресурси, що втілені у сукупності наукових та загальних знань працівників, їх досвіді, знаннях, вміннях і навичках, які створюють продукти інтелектуальної діяльності, що можуть належати як його власнику, так і іншим суб'єктам господарювання, та дозволяють отримувати додаткову вартість. Інтелектуальний капітал разом із фізичним і фінансовим капіталом створюють унікальні можливості ведення інноваційної діяльності для кожного конкретного підприємства. Інтелектуальний потенціал підприємства - це можливості, які надані інтелектуальними ресурсами в часі і просторі, які можуть бути використані для розв'язання поставленої задачі, досягнення певної мети.

Це дозволило розглядати інноваційний потенціал як сукупність організованих у певних соціально-економічних формах інтелектуальних, фізичних, фінансових ресурсів і інноваційних продуктів, які можуть під дією зовнішніх чинників інноваційного середовища спрямовуватись на реалізацію ефективної інноваційної і інтелектуальної діяльності і дозволяють генерувати інноваційну активність, метою якої є задоволення нових потреб суспільства шляхом комерціалізації інновацій. Структура інноваційного потенціалу розглядається через ресурсну, продуктову, техніко-технологічну, організаційно-управлінську структурні компоненти; кожна структурна компонента характеризується визначеним колом економічних показників.

2. Економічний зміст, оцінку і напрями розвитку інноваційного потенціалу визначають інноваційна діяльність і інноваційний процес. Характеризуючи підходи до розмежування понять «інноваційний процес» і «інноваційна діяльність» автор прийшов до висновку, що вони не можуть ототожнюватись, оскільки інноваційний процес – це спосіб організації комплексу взаємопов'язаних між собою напрямів наукової, технологічної, організаційної, фінансової і комерційної діяльності, який спрямований на створення і впровадження на ринку нового або удосконаленого продукту, створення нового або удосконаленого технологічного процесу, використання в практичній діяльності нової або удосконаленої організаційно-економічної

форми для забезпечення прибуткової роботи підприємця, забезпечення його конкурентноздатності і досягнення визначеної мети. Інноваційна діяльність - це види робіт, які спрямовані на практичне використання наукового, науково-технічного результату і інтелектуального потенціалу з метою отримання нової або радикально покращеної продукції, технології її виробництва і задоволення платоспроможного попиту споживачів у високоякісних товарах і послугах, удосконалення соціального обслуговування. Це дозволило визначити класифікаційні ознаки видів інноваційної діяльності на підприємстві в системі побудованого інноваційного процесу.

3. Дослідження еволюції систем формування моделей інноваційних процесів дозволило розробити методичний підхід, який дозволяє розглядати їх з позиції таких основних характеристик: мотиваційне забезпечення; інтелектуальні ресурси і організаційно-управлінські структурні характеристики. З огляду на це інноваційний процес може бути представлений у вигляді трьох послідовних фаз еволюції знання: фази виробництва нового знання – інвенціональної фази; фази комерціалізації нового знання – імітаційної фази; фази практичного використання нового знання - фази адаптації. За цими фазами еволюції було здійснене моделювання інноваційного процесу. В основу моделювання покладено теорію мультиплікатора. Кожна підсистема інноваційного процесу характеризується системою показників, які в цьому разі поділяються на витратні (на вході) і результативні (на виході).

4. В роботі уточнено класифікацію видів інноваційної діяльності в системі побудованого на підприємстві інноваційного процесу із врахуваннями виду діяльності, що відображається у вигляді затрат на технологічну продуктову або процесову інноваційну діяльність, а саме: витрати на придбання або формування релевантних знань, які є новими для фірми; витрати на доведення нових знань до можливості їх впровадження у виробництво (дослідно-конструкторські роботи зі створення інноваційного продукту); витрати на підготовку до виробництва; підготовку кадрів; маркетинг і організацію виробництва.

5. Оцінку інноваційного потенціалу пропонується проводити з урахуванням рівня інноваційної активності, яка розглядається як ступінь залежності товару або результатів роботи підприємства від інноваційної діяльності, швидкість та інтенсивність здійснення інноваційної діяльності та впровадження її результатів.

На основі аналізу існуючих методик оцінки інноваційного потенціалу, їх переваг і недоліків, запропоновано авторську методику оцінки, яка вписується в загальну систему формування напрямів розвитку інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості.

6. В дослідженні інноваційний клімат розглядається як сукупність всіх складових, зміна властивостей яких впливає на функціонування підприємства і чий властивості змінюють його поведінку, - це ступінь протидії або сприяння інноваційному розвитку. Клімат проявляється через вплив на інноваційний потенціал. В роботі запропоновано систематизацію атрибутів-показників інноваційного середовища на мікро- і макрорівні.

Інноваційне мікросередовище розглядається через фактори ринкової кон'юнктури, які структуруються в три компоненти: інтереси і уподобання споживачів; рівень розвитку ринків; конкуренція і баланс конкурентних сил. Оцінка інноваційного клімату на макрорівні здійснюється з огляду на те, що вплив його структурних компонент інноваційний розвиток повинен бути однаковим для всіх підприємств. Оцінки інноваційного клімату на макрорівні здійснюється шляхом аналізу загального рівня економічної свободи за методикою The Heritage Foundation. Запропонований методичний підхід оцінки інноваційного клімату, який базується на основних положеннях методу таксонометричного аналізу за визначеним набором показників-атрибутів ринкової кон'юнктури в межах окремих структурних компонент, дозволяє врахувати галузеві особливості інноваційного розвитку підприємств.

7. Інноваційний розвиток підприємства розглядається на основі поєднання еволюції і циклічності процесів, тоді як життєвий цикл розвитку підприємства розглядається як послідовність фаз, які в своїй сукупності складають весь період еволюційного розвитку підприємства. Визначено, що на кожній фазі принципово змінюються напрями і інтенсивність розвитку, головні стратегічні зусилля, вимоги до розвитку персоналу взагалі і кожної особистості зокрема: спрямування маркетингової діяльності, вимоги до розвитку конкурентоспроможності підприємства, можливості формування потенціалу; тип організаційного механізму, фінансові, інвестиційні, конкурентні і головне – інноваційні стратегії розвитку.

В еволюційній моделі інноваційного розвитку розглядаються чотири фази розвитку підприємства. Кожна з яких включає періоди-інтервали, що повторюються і характеризується своїми особливостями в обґрунтуванні напрямів інноваційної діяльності. Перша фаза визначається ефективністю використання ресурсів на підприємстві. Друга – розвитком продуктового портфелю підприємства, тобто продуктовою диференціацією, тут головне місце займають продуктові інновації. Третя – орієнтується на вичерпання технологічних можливостей підприємства, а це визначає спрямованість підприємства на техніко-технологічні інновації. Четверта – це орієнтація на організацію, тобто ключовими на цьому етапі виступають організаційні інновації. Що дає можливість зробити висновок, що кожне підприємство на будь-якій стадії розвитку не може освоювати будь-яку інновацію.

8. Визначення синергетичних законів і закономірностей еволюції розвитку інноваційного процесу дозволило обґрунтувати і пояснити можливість їх перенесення в площину теорії управління розвитком інноваційного потенціалу промислового підприємства. У відповідності до теорії самоорганізації систем основною синергетичною закономірністю розвитку систем є послідовний їх перехід від стану організації, в якому спостерігається нормальне функціонування системи з цілісною структурою, до стану самоорганізації. Вплив інноваційного клімату на інноваційний потенціал супроводжується внесенням енергії і ресурсів у систему – «потокотом ентропії» (НЕГ), перероблення яких всередині системи пов'язане з «виробництвом ентропії» (Е).

9. Для визначення напрямку розвитку інноваційного потенціалу визначається фаза синергетичної еволюційної моделі інноваційного розвитку, на якій знаходиться підприємство. Перехід від фази до фази супроводжується вичерпанням можливостей розвитку на основі імперативів попередньої фази. Кожна фаза характеризується типом кризового стану інноваційного розвитку підприємства. Для обґрунтування напрямів розвитку інноваційного потенціалу пропонується використовувати оцінку інноваційного адаптаційного потенціалу (відношення інноваційного клімату, як негентропійного фактору, до інноваційного потенціалу, як ентропійного фактору). Інноваційний адаптаційний потенціал – це показник, що дозволяє визначати ступінь ворожості інноваційного клімату (зовнішнього середовища) по відношенню до інноваційного потенціалу підприємства, і виражається у прагненні знизити міжсистемний обмін в економічному розвитку, здійснити економічний вплив для вирішення практичних питань щодо вибору напрямів інноваційного розвитку підприємства.

10. На основі розрахунків інноваційного адаптаційного потенціалу побудовано алгоритм визначення критичних точок розвитку інноваційного потенціалу в контексті життєвого циклу підприємств і проведено їх ідентифікацію, що дозволяє визначити слабкі місця на підприємстві, їх адаптаційні можливості та проблеми розвитку. Кожна із критичних точок визначає необхідність розроблення відповідної стратегії, дозволяє сконцентровувати зусилля підприємства на конкретних напрямках розвитку і визначати їх пріоритетність.

11. За типом кризового стану визначено стратегічні напрями розвитку інноваційного потенціалу підприємства в еволюційній синергетичній моделі згідно конкурентних стратегій розвитку підприємства та їх особливостей у зрілих галузях. Процес формування стратегії інноваційного розвитку підприємства за окремими фазами синергетичної еволюційної моделі розвитку підприємства визначається за допомогою таких імперативів: загальна соціально-економічна ціль, інноваційні задачі і рівень факторів інноваційного розвитку. Це дозволить пов'язати в єдину систему фазу, на якій знаходиться підприємство, можливості його розвитку, цілі і задачі. Обґрунтування оптимальних, адекватних типу інноваційної кризи і фази синергетичної еволюційної моделі напрямів інноваційного розвитку дуже важливе для підвищення ефективності, конкурентоспроможності і подовження життєвого циклу підприємств хлібопекарної галузі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Федулова І.В. Передумови інноваційного розвитку промислових підприємств України: [монографія]. / І.В. Федулова – К. : НУХТ, 2009. – 272 с.
2. Федулова І.В. Обґрунтування напрямів інноваційного розвитку підприємств хлібопекарної галузі: [монографія]. / І.В. Федулова – К. : НУХТ, 2009. – 512 с.

Статті у наукових фахових виданнях:

3. Федулова І.В. Торгівля ліцензіями на винаходи і ноу-хау / І.В. Федулова // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – Черкаси : ЧДТУ, 2003. – № 8. – С. 125-132 (0,42 друк. арк.)
4. Федулова І.В. Розробка інноваційної програми підприємства агропромислового комплексу / І.В. Федулова // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – Т.3, № 189. – С. 914-919 (0,25 друк. арк.)
5. Федулова І.В. Фактори аналізу попиту на нововведення / І.В. Федулова // Наукові праці НУХТ. Економічні науки. – К. : НУХТ, 2005. – № 17 – С.305-306 (0,21 друк. арк.)
6. Федулова І.В. Особливості стратегій інноваційного розвитку / І.В. Федулова // Наукові праці НУХТ. Економічні науки. – К. : НУХТ, 2005. – № 17 – С.207-210 (0,21 друк. арк.)
7. Федулова І.В. Проблеми створення інноваційних механізмів функціонування підприємств / І.В. Федулова // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Збірник наукових праць. – К. : КНУТД, 2005. – № 4. – С. 67-70 (0,21 друк. арк.)
8. Федулова І.В. Інноваційний маркетинг на підприємстві / І.В. Федулова // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – К. : НУХТ, 2006. – № 19. – С. 46-49 (0,5 друк. арк.)
9. Федулова І.В. Інвестиційні стратегії інноваційного розвитку / І.В. Федулова // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. – Т. 4, № 214. – С. 1186-1193 (0,5 друк. арк.)
10. Федулова І.В. Теоретичні положення з визначення категорій інноваційний процес і інноваційна діяльність / І.В. Федулова // Проблеми науки. – 2007. – № 8. – С. 2-7 (0,46 друк. арк.)
11. Федулова І.В. Сучасні підходи до визначення сутності інноваційного менеджменту / І.В. Федулова // Економіка проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Т. 3, № 226. – 254 с. – С. 703-711 (0,42 друк. арк.)
12. Федулова І. Синергетична еволюційна модель інноваційного розвитку підприємства / І.В. Федулова // Прометей: регіональний збірник наукових праць з економіки. – Донецьк : ДЕГІ, 2007. – № 2(23). С. – 103-107 (0,46 друк. арк.)
13. Федулова І.В. Теоретичне обґрунтування сутності інноваційного потенціалу / І.В. Федулова // Галицький економічний вісник. – 2007. – № 4(15). – С. 43-51 (0,46 друк. арк.)
14. Федулова І.В. Аналіз досвіду удосконалення інноваційного процесу/ І.В. Федулова // Наукові праці Національного університету харчових технологій: економіка. – К. : НУХТ, 2007. – № 21. – С. 127-129 (0,42 друк. арк.)
15. Федулова І. Дослідження сучасного стану та тенденцій інноваційної активності підприємств харчової промисловості / І.В. Федулова // Економічний

простір. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. – № 12/1. – С. 146-154 (0,42 друк. арк.)

16. Федулова І. Сутність і зміст інноваційної активності як економічної категорії / І.В. Федулова // Формування ринкових відносин в Україні. Збірник наукових праць. – К., 2008. – № 3(82). – С. 52-59 (0,63 друк. арк.)

17. Федулова І. Роль держави в регулюванні інноваційної діяльності / І.В. Федулова // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – К. : НУХТ, 2008. – № 24. – С. 111-114 (0,42 друк. арк.)

18. Федулова І. Моделювання інноваційного процесу на основі теорії мультиплікатора / І.В. Федулова // Наукові праці Національного університету харчових технологій: економіка. – К. : НУХТ, 2008. – № 26. – С. 154-157 (0,46 друк. арк.)

19. Федулова І. Інноваційний адаптаційний потенціал підприємства / І.В. Федулова // Формування ринкових відносин в Україні. Збірник наукових праць. – К., 2008. – № 10(89). – С. 59-64 (0,46 друк. арк.)

20. Федулова І. Дослідження методик оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств / І.В. Федулова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2008. – № 4. – С. 240-244 (0,63 друк. арк.)

21. Федулова І.В. Визначення точок біфуркації еволюційної синергетичної моделі інноваційного розвитку підприємств / І.В. Федулова // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2008. – № 5. – С. 190-196 (0,58 друк. арк.)

22. Федулова І. Сутність концепції інноваційного менеджменту з позиції управління знаннями / І.В. Федулова // Наукові праці Одеського національного університету харчових технологій. – Одеса, 2008. – № 33. – С. 224-230 (0,67 друк. арк.)

23. Федулова І. Факторне прогнозування витрат на інноваційну діяльність у харчовій промисловості / І.В. Федулова // Економічний простір. Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. – № 18. – С. 22-33 (0,54 друк. арк.)

24. Федулова І. Обґрунтування напрямків інноваційного розвитку промислового підприємства / І.В. Федулова // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. Збірник наукових праць. Економічні науки. – Чернівці : БДФА, 2008. – № 4 (13). – С. 239-249 (0,42 друк. арк.)

25. Федулова І.В. Визначення криз інноваційного розвитку на промисловому підприємстві / І.В. Федулова // Наукові праці Національного університету харчових технологій: економіка. – К. : НУХТ, 2009. – № 24. – С. 141-145 (0,42 друк. арк.)

26. Федулова І.В. Питання формування структури інноваційного потенціалу / І.В. Федулова // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – Житомир : ЖДТУ, 2009. – № 1(47). – С. 210-214 (0,46 друк. арк.)

27. Федулова І.В. Інтегральна оцінка інноваційного клімату підприємства / І.В. Федулова // Проблеми науки. – 2009. – № 5. – С. 21-27 (0,5 друк. арк.)

28. Федулова І.В. Циклічність інноваційного розвитку промислового підприємства / І.В. Федулова // Проблеми науки. – 2009. – № 6. – С. 8-15 (0,46 друк. арк.)

Статті у інших виданнях:

29. Федулова І.В. Аналіз ринку при освоєнні нових продуктів / І.В. Федулова // Разом в Європі: регіональні стратегії формування економіки знань в умовах євроінтеграції. – Тернопіль : ТІСІТ, 2005. – С. 285-288 (0,21 друк. арк.)

Матеріали конференції та тези доповідей:

30. Федулова І.В. Проблеми створення інноваційних механізмів функціонування підприємств / І.В. Федулова // Економічний розвиток: проблеми та шляхи їх вирішення : наук.-практ. конф., 21-23 вер. 2005 р. : тези доп. – К. : КНУТД, 2005. – С.17-18 (0,08 друк. арк.)

31. Федулова І.В. Стратегії інноваційного розвитку / І.В. Федулова // Організаційно-правові та фінансово-економічні проблеми адаптації підприємств АПК до ринкових умов господарювання та шляхи їх вирішення : всеукр. наук.-практ. конф., 19-20 трав. 2005 р. : тези доп. – К. : НУХТ, 2005. – С. 43-44 (0,08 друк. арк.)

32. Федулова І.В. Сутність інноваційного процесу / І.В. Федулова // Проблеми економіки підприємств в умовах сталого розвитку : III міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 бер. 2007 р. : тези доп. – К. : НУХТ, 2007. – С. 39-40 (0,08 друк. арк.)

33. Федулова І.В. Сутність інноваційної активності / І.В. Федулова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва : міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 груд. 2007 р. : збірн. матер. – Харків : ХНАДУ, 2007. – Ч. 1. – С. 183-185 (0,08 друк. арк.)

34. Федулова І.В. Вибір напрямків інноваційного розвитку підприємства / І.В. Федулова // Управління інноваційним розвитком підприємств України в умовах світових інтеграційних процесів : матер. всеукр. наук.-практ. конф., 9-10 лист. 2007 р. : тези доп. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2007. – Т. 6. – С. 29-31 (0,08 друк. арк.)

35. Федулова І.В. Сутність концепції інноваційного менеджменту з позиції управління інтелектуальним капіталом / І.В. Федулова // Проблеми економіки підприємств в умовах сталого розвитку : IV між нар. наук.-практ. конф., 3-4 квіт. 2008 року : тези доп. – К. : НУХТ, 2008. – С. 59-60 (0,13 друк. арк.)

36. Федулова І.В. Інноваційні цикли розвитку підприємства / І.В. Федулова // Реформування економіки України: стан та перспективи : III між нар. наук.-практ. конф., 20-21 лист 2008 р. : збірн. матер. – К. : МІБО КНЕУ, 2008. – С. 162-165 (0,13 друк. арк.)

37. Федулова І. Формування інтелектуального капіталу як невід'ємної частини інноваційного менеджменту / І.В. Федулова // Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави : III міжнар. наук.-практ. конф., 29-30 жовт. 2008 р. : тези доп. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. – Т. 5. – С. 50-53 (0,21 друк. арк.)

38. Федулова І.В. Інноваційна сприйнятливість підприємств до змін / І.В. Федулова // Проблеми економіки підприємств в сучасних умовах : У міжнар. наук.-практ. конф., 19-20 бер. 2009 р. : тези доп. – К. : НУХТ, 2009 – С. 112-113 (0,08 друк. арк.)

Анотація

Федулова І.В. Управління розвитком інноваційного потенціалу на підприємствах хлібопекарної промисловості – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за фахом 08.00.04 – економіка і управління підприємствами (харчова промисловість) – Національний університет харчових технологій, Київ, 2009 р.

Дисертація присвячена розробці теоретико-методологічних основ управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств хлібопекарної промисловості і обґрунтування напрямів здійснення цього розвитку в контексті синергетичної еволюційної моделі інноваційного розвитку підприємства.

У роботі обґрунтовані методичні й теоретичні положення дослідження сутності і оцінювання інноваційного потенціалу і інноваційного клімату з метою застосування їх для обґрунтування напрямів розвитку інноваційного потенціалу на підприємствах хлібопекарної промисловості. З цією метою запропоновано авторські методики їх оцінки за визначеною структурою і системою означених показників-атрибутів.

Інноваційний розвиток підприємства розглядається на основі поєднання еволюції і циклічності процесів. З цією метою запропоновано синергетичну еволюційну модель інноваційного розвитку підприємства, яка розглядається як послідовність чотирьох фаз. На кожній фазі принципово змінюються напрями і інтенсивність розвитку, головні стратегічні зусилля, вимоги до розвитку персоналу взагалі і кожної особистості окремо, спрямування маркетингової діяльності, вимоги до розвитку конкурентоспроможності підприємства, можливості формування потенціалу; тип організаційного механізму, фінансові, інвестиційні, конкурентні і головне – інноваційні стратегії розвитку.

За допомогою теорії самоорганізації систем, основною синергетичною закономірністю розвитку яких є послідовний їх перехід від стану організації, в якому спостерігається нормальне функціонування системи з цілісною структурою, до стану самоорганізації, запропоновано методологічні положення обґрунтування напрямів розвитку інноваційного потенціалу на основі інноваційного адаптаційного потенціалу.

Проведене дослідження показало, що перехід від фази до фази супроводжується вичерпанням можливостей розвитку на основі імперативів попередньої фази, що характеризується типом кризового стану інноваційного розвитку підприємства. Для цього пропонується використовувати інноваційний адаптаційний потенціал, як відношення інноваційного клімату, як негентропійного фактору, до інноваційного потенціалу, як ентропійного фактору.

На основі розрахунків інноваційного адаптаційного потенціалу було побудовано алгоритм визначення критичних точок розвитку інноваційного

потенціалу в контексті життєвого циклу підприємств і проведено їх ідентифікацію, що дозволило визначити слабкі місця на підприємстві, їх адаптаційні можливості і проблеми розвитку. В свою чергу кожна з критичних точок визначає необхідність розроблення відповідної стратегії. Це дозволить спрямовувати зусилля підприємства на конкретних напрямках розвитку і визначити їх пріоритетність.

За типом кризового стану визначено стратегічні напрями розвитку інноваційного потенціалу підприємства в еволюційній синергетичній моделі згідно конкурентних стратегій розвитку підприємства та їх особливостей у зрілих галузях. Процес формування стратегії інноваційного розвитку підприємства за окремими фазами синергетичної еволюційної моделі розвитку підприємства формуються за допомогою таких імперативів: загальна соціально-економічна ціль, інноваційні задачі і рівень факторів інноваційного розвитку. Це дозволить пов'язати фазу, на якій знаходиться підприємство, можливості її розвитку і еволюційну зміну цілей і задач в процесі розвитку підприємства. Обґрунтування оптимальних, адекватних типу інноваційної кризи і фази синергетичної еволюційної моделі напрямів інноваційного розвитку дуже важливе для підвищення ефективності, конкурентоспроможності і продовження життєвого циклу підприємств хлібопекарної галузі.

Ключові слова: знання, інформація, інтелектуальний капітал, інтелектуальні ресурси, інноваційний процес, інноваційна діяльність, інтелектуальний потенціал, інноваційний потенціал, інноваційний клімат, синергетична еволюційна модель інноваційного розвитку, інноваційна криза розвитку, напрями інноваційного розвитку.

Аннотация

Федулова І.В. Управление развитием инновационного потенциала на предприятиях хлебопекарной промышленности – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (пищевая промышленность) – Национальный университет пищевых технологий, Киев, 2009 г.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических основ управления развитием инновационного потенциала предприятий хлебопекарной промышленности и обоснования направлений осуществления этого развития в контексте синергетической эволюционной модели инновационного развития предприятия.

В работе обоснованы методические и теоретические положения исследования сущности и оценивания инновационного потенциала и инновационного климата с целью применения их для обоснования направлений развития инновационного потенциала на предприятиях хлебопекарной промышленности. С этой целью предложены авторские методики их оценки на основе рассмотренной структуры и системы определенных показателей-атрибутов.

Инновационное развитие предприятия рассматривается на основе сочетания эволюции и цикличности процессов. С этой целью предложена синергетическая эволюционная модель инновационного развития предприятия, которая рассматривается как последовательность четырех фаз. На каждой фазе принципиально изменяются направления и интенсивность развития, главные стратегические усилия, требования к развитию персонала вообще и каждой личности отдельно, направления маркетинговой деятельности, требования к развитию конкурентоспособности предприятия, возможности формирования потенциала; тип организационного механизма, финансовые, инвестиционные, конкурентные и главное – инновационные стратегии развития.

Каждая фаза включает периоды-интервалы, которые повторяются, и характеризуется своими особенностями направлений инновационной деятельности. Первая фаза определяется эффективностью использования ресурсов на предприятии. Вторая – развитием продуктового портфеля предприятия, то есть продуктовой дифференциацией, здесь главное место занимают продуктовые инновации. Третья – ориентируется на исчерпывание технологических возможностей предприятия, а это определяет направленность предприятия на технико-технологические инновации. Четвертая – это ориентация на организацию, где ключевыми инновациями выступают организационные. Можно сделать вывод, что каждое предприятие на определенной стадии развития не может осваивать любую инновацию.

С помощью теории самоорганизации систем, основной синергетической закономерностью развития которых является последовательный их переход от состояния организации, в котором наблюдается нормальное функционирование системы с целостной структурой, к состоянию самоорганизации, предложены методологические положения обоснования направлений развития инновационного потенциала на основе инновационного адаптационного потенциала.

Проведенное исследование показало, что переход от фазы к фазе сопровождается исчерпанием возможностей развития на основе императивов предыдущей фазы, что характеризуется типом кризисного состояния инновационного развития предприятия. Для этого предлагается использовать инновационный адаптационный потенциал, как отношение инновационного климата, как негентропийного фактора, к инновационному потенциалу, как энтропийного фактора.

На основе расчетов инновационного адаптационного потенциала был построен алгоритм определения критических точек развития инновационного потенциала в контексте жизненного цикла предприятий и проведена их идентификация, что позволило определить слабые места на предприятии, их адаптационные возможности и проблемы развития. В свою очередь каждая из критических точек определяет необходимость разработки соответствующей стратегии. Это позволит направлять усилие предприятия на конкретных направлениях развития и определить их приоритетность.

За типом кризисного состояния определенно стратегические направления развития инновационного потенциала предприятия в эволюционной

синергетической модели в соответствии с конкурентными стратегиями развития предприятия и их особенностей в зрелых отраслях. Процесс формирования стратегии инновационного развития предприятия по отдельным фазам синергетической эволюционной модели развития предприятия формируются с помощью таких императивов: общая социально-экономическая цель, инновационные задачи и уровень факторов инновационного развития. Это позволит связать фазу, на которой находится предприятие, возможности ее развития и эволюционное изменение целей и задач в процессе развития предприятия. Обоснование оптимальных, адекватных типу инновационного кризиса и фазы синергетической эволюционной модели направлений инновационного развития очень важно для повышения эффективности, конкурентоспособности и продления жизненного цикла предприятий хлебопекарной отрасли.

Ключевые слова: знание, информация, интеллектуальный капитал, интеллектуальные ресурсы, инновационный процесс, инновационная деятельность, интеллектуальный потенциал, инновационный потенциал, инновационный климат, синергетическая эволюционная модель инновационного развития, инновационный кризис развития, направления инновационного развития.

Annotation

I.V. Fedulova. Management of innovative potential development on the baking industry enterprises – Handwriting.

For acquisition of doctor of economics scientific degree, on specialty 08.00.04 - economics and management of enterprises (food industry) – National University of Food Technologies, 2009.

Is devoted to elaboration of theoretical - methodological basis of the innovative potential development on the baking industry enterprises and reasoning of realization ways of this development in the context of synergetic evolutionary model of innovative enterprise development.

Methodical and theoretical regulations of essence research and evaluation of innovative potential and innovative climate are substantiated in the paper, with the purpose of using them for grounding the directions of innovative potential development on the baking industry enterprises. To this effect, author methods of their evaluation by defined structure and system of denoted indexes-attributes are proposed.

Innovative development of enterprise is examined on the basis of combination of evolution and recurrence of processes. The synergic evolutionary model of innovative development of enterprise, which is examined as sequence of four phases, is offered to this effect. Directions and intensity of development, main strategic efforts, requirements of personnel progress and each personality separately, direction of marketing activity, requirements for enterprise competitiveness development, possibilities to form a potential; type of organization mechanism, financial, investment, competitive and main -innovative development strategies, are principally changed on every phase.

Through the self-organization of systems theory, the main synergic pattern of development of which is gradual transfer of them from the organization state, in which normal functioning of system with holistic structure, to the state of self-organization, the methodological regulations of development ways grounding of innovation potential on the basis of innovative adaptation potential.

This research has showed that transition from a phase to the phase was accompanied by exhausting of possibilities of development on the basis of imperatives of previous phase that is characterized by the type of innovative development crisis of enterprise. For this purpose it is suggested to use innovative adaptation potential, as proportion of innovative climate, as negentropy factor, to innovative potential, as entropy factor.

On the basis of calculations of innovative adaptation potential the algorithm of determination of critical points of development of innovative potential was built in the context of enterprises life cycle and made their authentication, that allowed to define weak points on an enterprise, their adaptations possibilities and development problems. In the turn, each of critical points identifies the need to the proper strategy. It will allow to send efforts of enterprise on concrete directions of development and to define their priority.

By the type of the crisis state the strategic directions of development of innovative potential of enterprise in an evolutionary synergic model in accordance to competitions strategies of development of enterprise and their features in mature industries Process of enterprise innovative development strategy forming, by the particular phases of synergic evolutionary model of enterprise development is formed such imperatives: general social-economics purpose, innovative tasks and level of innovative development factors. It will allow to link a phase on which an enterprise is, possibilities of its development and evolutionary changing of aims and tasks in the process of enterprise development. Substantiation of optimal, adequate to an innovative crisis and phase of synergic evolutionary model of innovative development directions is very important for the increasing of efficiency, competitiveness and lengthening of baker industry enterprises life cycle.

Keywords: knowledge, information, intellectual capital, intellectual resources, innovative process, innovative activity, intellectual potential, innovative potential, innovative climate, synergic evolutionary model of innovative development, innovative crisis of development, directions of innovative development.